

AGNIESZKA LINCA-ĆWIKŁA

METODA WYCHOWAWCZA IDEAŁU
W UJĘCIU LUDWIKI JELEŃSKIEJ
SZANSĄ NA PRZEWYCIĘŻENIE KRYZYSÓW
WIEKU MŁODZIEŃCZEGO

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie metody wychowawczej ideału w ujęciu Ludwika Jeleńskiego jako realnej metody wspierającej rodziców i wychowawców w procesie towarzyszenia młodzieży w konstruktywnym przezwyciężaniu kryzysów wieku młodzieńczego. Oryginalność pracy polega na połączeniu klasycznej myśli pedagogicznej (Jeleńska, 1930) z aktualnymi wyzwaniami dorastania (m.in. osłabienie autorytetów, kultura instant, media społecznościowe). Podjęta analiza opiera się na zestawieniu tez pedagogicznych dotyczących wybranych obszarów ludzkiej egzystencji, które zaburzają prawidłowy rozwój w wieku młodzieńczym (Rynio, 2024), z propozycją wychowania integralnego z zastosowaniem metody wychowawczej ideału Ludwika Jeleńskiego (1930). Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i jest próbą wpisania klasycznej (historycznej) myśli pedagogicznej w aktualny kontekst wychowania młodego człowieka. W pracy zastosowano metodę analizy i krytyki źródeł, której jednym z celów jest przystosowanie wiedzy dotychczasowej do nowego problemu (Pieter, 1975, s. 103). Analiza źródłowa (wewnętrzna i zewnętrzna) polegała na rekonstrukcji ujęcia metody wychowawczej ideału u Ludwika Jeleńskiego na podstawie jej dzieł (zwłaszcza *Sztuka wychowania*, 1930) z uwzględnieniem kontekstu biograficznego i intelektualnego (pedagogika integralna, realizm tomistyczny). Natomiast krytyka źródeł (ocena przydatności) polegała na zestawieniu tez Ludwika Jeleńskiego z wybranymi współczesnymi ujęciami rozwoju i kryzysów młodzieńczych (Erikson, 2004; Havighurst, 1972)

Dr AGNIESZKA LINCA-ĆWIKŁA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Rodziny; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: linca@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-9868>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

oraz wyciągnięcia wniosków. Krytyka ma charakter funkcjonalny: dotyczy możliwości aplikacji metody wychowawczej ideału w rodzinie, szkole i organizacjach młodzieżowych.

1. LUDWIKA JELEŃSKA – POLSKA PEDAGOG PIERWSZEJ POŁOWY XX WIEKU

Ludwika Jeleńska (1885–1961) należała do grona wybitnych postaci polskiej pedagogiki pierwszej połowy XX wieku. Ukończyła studia doktoranckie z zakresu filozofii tomistycznej w na wydziale Literatury w Uniwersytecie w Fryburgu, co dało podstawy do jej późniejszej działalności naukowej i dydaktycznej (Jeleńska, 1915). Pełniła funkcję kierowniczką Szkoły Ćwiczeń oraz nauczycielki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Grodnie. W okresie międzywojennym angażowała się w organizację i prowadzenie kursów doskonalących dla nauczycieli w ramach wakacyjnych szkoleń metodycznych. Podczas II wojny światowej, w warunkach okupacji niemieckiej, uczestniczyła aktywnie w działalności konspiracyjnej, prowadząc tajne nauczanie w Warszawie, koncentrując się zwłaszcza na przygotowaniu przyszłych kadr nauczycielskich (Rynio, 1997). Jej dorobek obejmuje liczne publikacje o charakterze pedagogicznym, psychologicznym i dydaktycznym, a także teksty o tematyce religijnej. Twórczość Jeleńskiej dotyczyła m.in. roli szkoły jako środowiska wychowawczego (Jeleńska, 1939b; 1939c) oraz znaczenia metodyki nauczania (Jeleńska, 1939a; 1945), psychologicznych aspektów nauczania i wychowania (Jeleńska, 1946). Jeleńska uznawana jest za reprezentantkę pedagogiki integralnej, opartej na realistycznej koncepcji człowieka jako bytu cielesno-duchowego (Kostkiewicz, 2013). Do najważniejszych jej prac należy m.in. *Sztuka wychowania* (Jeleńska, 1930), w której opisała metodę wychowawczą ideału. Jest to metoda, która ma zastosowanie w wychowaniu integralnym człowieka (Waga, 2020) – uznaje również wartość formacji duchowej. Pomimo, że jej poglądy zostały ukształtowane w konkretnych realiach społeczno-kulturowych pierwszej połowy XX wieku, to niektóre z postulatów – zwłaszcza związane z metodą wychowawczą opartą na idei „realizacji ideału człowieka” – mogą mieć zastosowanie także obecnie w odniesieniu do wsparcia młodzieży w przezwyciężaniu kryzysów wieku młodzieńczego.

2. METODA WYCHOWAWCZA IDEAŁU

Metoda ideału to metoda wychowawcza, koncentrująca się na zaszczepieniu w duszy dziecka ideału człowieka, który ma z nim wzrastać, nabierając coraz pełniejszych cech indywidualnych, społecznych, religijnych i narodowych. Wychowawca stosujący tę metodę ma celu pomóc wychowankowi w odnalezieniu sensu życia i kierunku rozwoju. Metoda ideału ma za zadanie „[...] dać dziecku właściwy rozpęd, który poprowadzi jego duszę do umiłowania tego, w czym ma stać się mistrzem w wieku dojrzałym” (Jeleńska, 1930, s. 130). W przeciwieństwie do stawiania zewnętrznych wzorów do naśladowania (które mogą prowadzić do poczucia niższości, zazdrości, a nawet pogardy, gdyż ludzkie wzory są niedoskonałe), metoda ideału stawia przed młodzieżą ideał do realizowania w sobie (Jeleńska, 1930, s. 130).

Podstawą tej metody jest kierowanie miłością własną człowieka poprzez budzenie w nim poczucia godności osobistej. Jeleńska (1930, s. 132) odwołuje się do Tomasza z Akwinu, który stwierdza jednoznacznie, że rzeczą naturalną jest, iż człowiek miłuje samego siebie, a niemożliwe jest, by siebie nienawidził (Tomasz z Akwinu, 2024, XXIX a 4). Jeleńska (1930, s. 132), formułując swą metodę, przytacza również słowa Martina St. Gillet OP, który zauważa, że „człowiek od momentu narodzin nosi w sobie pragnienie bycia kimś wyjątkowym, dążenia do wzbogacenia swojego życia i poszerzania swoich horyzontów w nieskończoność (Gillet, 2001, s. 128)¹. Z kolei, przywołując postulaty szkoły psychologicznej Alfreda Adlera, autorka *Sztuki wychowania* (1930, s. 132), przyjmuje, że każdy gwałt wymierzony w ten naturalny impuls prowadzi do moralnych zaburzeń i wykrzywień, które mogą pozostawić trwałe ślady na całym życiu. Co więcej, Jeleńska (1930, s. 132) pisze: „za nic nie wolno wywoływać w dziecku okropnego uczucia bezwartościowości”. Stwierdza przy tym:

Jeśli człowiek traci wiarę w siebie i swoją wartość, obniża szacunek do samego siebie, to jednak miłość własna nie zniknie, ponieważ człowiek nadal pragnie dla siebie tego, co uważa za dobre. Niemniej jednak, miłość do siebie sprowadza się do tego, w jaki sposób siebie oceniamy, więc jeśli obniżymy swoją ocenę, zmniejszymy również miłość do siebie (Jeleńska, 1930, s. 132).

Miłość własna, będąca naturalnym elementem ludzkiej natury i warunkiem rozwoju, wymaga kierowania przez wychowawców poprzez kształtowanie poczucia godności. Wówczas mamy podłoże by mógł wzrastać ideał człowieka,

¹ Zob. Gillet, 2001. Książka ta wskazuje na konieczność współdziałania ideału chrześcijańskiego i łaski w jakże ważnym i wciąż zaniedbywanym dziele kształtowania siebie.

który chcemy zaszczerpić w duszy młodzieży (Jeleńska, 1930, s. 133). Zaszczepianie ideału człowieka według Ludwika Jeleńskiej obejmuje następujące aspekty: indywidualny, społeczny, religijny i patriotyczny.

Aspekt indywidualny dotyczy rozbudzenia chęci samodoskonalenia i pracy nad sobą. Według Jeleńskiej (1939, s. 138) realizowanie ideału w sobie polegałoby na tworzeniu siebie, potęgowaniu swej wartości wewnętrznej (godności), realizacji „snów o potędze”, o czynach mocnych, o zwalczaniu przeszkód i woli niezłomnej. Nie wystarczy jedynie podziwiać ideał jako coś doskonałego, ale należy dążyć do jego osiągnięcia poprzez działania i samowychowanie. Kluczowe jest panowanie nad sobą oraz dążenie do zrozumienia przewagi siły moralnej nad fizyczną i zdolności do samokontroli (Jeleńska, 1930, s. 137, 146). Wychowanie ma stworzyć w dziecku wewnętrzną siłę, która pozwoli mu radzić sobie z własnym życiem (Jeleńska, 1930, s. 140). Warto zauważyć, że według Jeleńskiej (1930, s. 155–156), zdrowie i sprawność fizyczna nie są celem samym w sobie, lecz ułatwiają pracę nad sobą, uzdalniając organizm do słuchania i wykonywania nakazów woli.

Aspekt społeczny budowania ideału człowieka jest związany z rozwojem uczuć społecznych i solidarności ludzkiej. Jeleńska (1930, s. 144) podkreśla, że realizacja ideału człowieka w sobie nie wypacza uczuć społecznych, a wręcz je wspiera. Zrozumienie solidarności ludzkiej pogłębia się w świetle prawd religijnych i chrześcijańskiej nauki o braterstwie (Jeleńska, 1930, s. 147–148). Wychowawca powinien uświadomić młodzieży społeczną stronę samowychowania, podkreślając, że wszystkie wypracowane w sobie zalety mają wartość społeczną (Jeleńska, 1930, s. 145).

Aspekt religijny wiąże się z zaszczepieniem w duszy dziecka od najmłodszych lat rozumienia podstawowych prawd religijnych: obecności Boga w sercu oraz miłości Boga, które prowadzą do odkrycia religijnej strony samowychowania (Jeleńska, 1930, s. 149–150). Walka ze złem i zaprowadzenie ładu są rozumiane jako pełnienie woli Bożej oraz szukanie Królestwa Bożego a praca nad sobą i panowanie nad sobą zmniejsza cierpienia i jest dziełem Bożym (Jeleńska 1930, s. 146).

Podobnie jest z aspektem patriotycznym. Uczucie patriotyczne musi być uświadomione i związane z ideałem człowieka od najwcześniejszych lat. Praca nad sobą zarówno w kulturze materialnej, jak i duchowej, powinna być przeniknięta ideą służby narodowej. Praca dla narodu jest jednocześnie pracą dla ludzkości („tworzę dla ludzkości przez naród”). Siła narodu opiera się na bezinteresownych, zdolnych do poświęceń obywatelach, a nawet garstka uczciwych ludzi jest niezbędna dla istnienia społeczeństwa. Ideał człowieka rozwija się zatem w związku z ideałem społecznym, religijnym i patriotycznym (Jeleńska, 1930, s. 152–153).

Podsumowując, metoda wychowawcza ideału to proces głęboko transformujący, który ma prowadzić młodego człowieka do integralnej dojrzałości poprzez wewnętrzne przyswojenie i realizację ideału człowieka z uwzględnieniem jego wymiarów osobistych, społecznych, religijnych i patriotycznych. Do zadań wychowawcy należy wzbudzenie w dziecku poczucia godności osobistej, ukazanie ideału człowieka oraz wspieranie w samowychowaniu. Należy unikać wywoływania w dziecku uczucia bezwartościowości i nigdy nie ubliżać jego godności, z tego względu Jeleńska (1930, s. 132) wskazuje na łacińską sentencję *maxima debetur puero reverentia* (dziecku należy się najwyższe poszanowanie). Ponadto ideału nie można narzucić, lecz można nim „oślnąć” poprzez działanie pośrednie i własne, postępowanie godne i opanowane. Zachowanie dorosłych uprzedza sformułowanie zasad, które choć nieuświadomione, wyrażają się w ich czynach (Jeleńska, 1930, s. 134–135). Wychowawca nie powinien stawiać rówieśników ani innych ludzi jako bezkrytycznych wzorów do naśladowania, ponieważ może to drażnić miłość własną dziecka, obniżać wymagania wychowawcy i prowadzić do nieporozumień. Zamiast tego należy inspirować dążenie do stania się sobą (Jeleńska, 1930, s. 130–133, 137). Autorka *Sztuki wychowania* (1930, s. 139) podkreśla, że młodzież potrzebuje przyjaciela, który ją rozumie i prowadzi, ponieważ sam ideał nie działa na nią bezpośrednio; potrzebny jest żywy człowiek – doradca. Wymaga to od wychowawcy doświadczenia życiowego i zdolności do zrozumienia młodzieży. Rolą wychowawcy jest wspieranie w samowychowaniu. Wychowanie jest skuteczne tylko wtedy, gdy wywołuje samowychowanie. Istotne jest aby wychowawca pomagał słabym siłom dziecka w tym dążeniu (Jeleńska, 1930, s. 140). Kolejnym ważnym zadaniem wychowawcy jest edukacja i rozmowy odpowiednie do wieku. W miarę rozwoju inteligencji dziecka, wychowawca powinien wyjaśniać przewagę siły moralnej nad fizyczną. Rozmowy powinny koncentrować się na różnych aspektach życia, zagadnieniach z historii oraz na życiorysach świętych, które ilustrują pracę nad sobą i ideał człowieka. Ważne jest, aby takie rozmowy nie następowały bezpośrednio po złym zachowaniu dziecka, by nie miały charakteru moralizatorskiego (Jeleńska, 1930, s. 137). W kontekście relacji jednostki ze społeczeństwem potrzebne jest, by rozwój ideału człowieka nie był sprzeczny z wartościami narodowymi i społecznymi, ale raczej je umacniał, prowadząc do jedności i solidarności wśród ludzi (Jeleńska, 1930, s. 142).

Wychowawca stosujący metodę ideału powinien mieć kilka kluczowych umiejętności i cech. Przede wszystkim, powinien być osobą autentyczną, którą młodzież może postrzegać jako wzór do naśladowania. Wysoka moralność oraz umiejętność przedstawiania pozytywnych wartości to fundamenty jego działania.

Wychowawca powinien być także empatyczny, aby zrozumieć i wspierać młodzież w jej dążeniach do realizacji własnych ideałów. Konieczne jest, aby potrafił prowadzić otwarte rozmowy o wartościach oraz umiał angażować młodzież w dyskusje dotyczące ich celów życiowych (Jeleńska, 1930, s. 146). Równie istotne są też umiejętność modelowania pozytywnych zachowań oraz inspirowanie młodzieży do pracy nad sobą. Stosując metodę ideału, wychowawca wykonuje wiele niezbędnych czynności wychowawczych, które mają na celu wzbudzenie i wspieranie w dziecku dążenia do samorealizacji poprzez przyjęcie i urzeczywistnianie ideału. Wszystkie te działania wychowawcy mają na celu sprawić, by ideał stał się rzeczywistym, pożądanym i płodnym, a także prowadzącym wychowanka do harmonijnego rozwoju i samowychowania.

3. WIEK MŁODZIEŃCZY

Według naukowców zajmujących się psychologią rozwojową okres młodzieńczy nie ma wyraźnych granic, niemniej w literaturze przedmiotu pojawiają się propozycje, by obejmował on okres pomiędzy 15–16 a 18–20 rokiem życia (Brzezińska, 2005), okres pomiędzy 16 a 20–23 rokiem życia (Harwas-Napierała i Trempała, 2004). Irena Obuchowska (1996) zwraca uwagę na znaczenie 16 roku życia (przy indywidualnych odchyleniach) jako na granicę pomiędzy wczesnym a późnym okresem adolescencji (według niej cały okres adolescencji trwa od 10 do 20 roku życia). Wiek młodzieńczy to faza przejścia między dzieciństwem a dorosłością, charakteryzująca się intensywnymi zmianami biologicznymi, psychicznymi i społecznymi, w której centralnym zadaniem jest ukształtowanie tożsamości i względnej autonomii wobec dorosłych (Erikson, 2004; por. Havighurst, 1972). W okresie tym – zdaniem Roberta J. Havighursta (1972) – młody człowiek powinien osiągnąć następujące cele rozwojowe: umiejętność osiągania nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci, ukształtowanie się roli kobiecej lub męskiej, akceptowanie swojego wyglądu i skuteczne posługiwanie się własnym ciałem, osiągnięcie niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych, przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie, przygotowanie do kariery zawodowej (niezależności ekonomicznej), rozwijanie ideologii (sieci wartości) i systemu etycznego, kierującego zachowaniem, dążenie i rozwijanie postępowania akceptowanego społecznie.

Dla Erika H. Eriksona (2004) centralnym punktem dorastania jest kryzys tożsamości, gdy młody człowiek musi określić się kim jest. Aby pokonać kryzys musi scalić całą swą dotychczasową wiedzę o sobie samym, co wiąże się

z poszukiwaniem sensu życia oraz hierarchizacją norm i wartości. To czas intensywnego poszukiwania własnego „ja”, eksploracji możliwych do przyjęcia ról społecznych oraz dążenia do uspołnienienia tego, co wewnętrzne, indywidualne i osobiste z tym, co pochodzi z zewnątrz – uwarunkowań społeczno-kulturowych. Tożsamość kształtowana jest przez selektywne odrzucenie dziecięcych identyfikacji i zastąpienie ich nowymi, wybranymi świadomie. Proces ten wymaga pracy i aktywnego zaangażowania samej dojrzewającej jednostki oraz współpracy z otoczeniem (Smołka, 2024). Podołanie tym zadaniom rozwojowym oraz rozwiązanie kryzysu tożsamości dla wielu młodych ludzi jest trudne, szczególnie we współczesnym, gwałtownie zmieniającym się świecie, gdzie współpraca z otoczeniem często ogranicza się do mediów społecznościowych. Aktualne metody wychowawcze nie zawsze skutecznie odpowiadają na te wyzwania. Dlatego warto sięgnąć po dorobek pedagogiczny minionych epok, by odkryć na nowo aktualność pewnych koncepcji.

4. KRYZYSY WIEKU MŁODZIEŃCZEGO

Pojęcie „kryzys” ma bogatą tradycję filozoficzną, pochodzi od greckiego *krisis*, oznaczającego ‘moment decydujący, przesilenie, punkt zwrotny’ (Skuczyński, 2018). W kontekście wychowania i rozwoju człowieka, kryzys rozumiany jest nie tylko jako zagrożenie, ale również jako potencjalna szansa na wzrost i przemianę osobową (Lendzion, 2007), a także postrzegany jest jako naturalny etap procesu rozwoju człowieka (Szewczuk, 1998). Szczególne znaczenie ma w tym kontekście koncepcja Eriksona (2004), który opisał osiem faz rozwoju psychospołecznego człowieka, z których każda zawiera charakterystyczny dla danego wieku kryzys rozwojowy. Dla okresu młodzieńczego (adolescencji) istotny jest kryzys określany jako tożsamość vs. rozproszenie tożsamości. Młody człowiek podejmuje wówczas próbę odpowiedzi na fundamentalne pytania: kim jestem? kim chcę się stać? jakie wartości są dla mnie najważniejsze? Adolescent, konfrontuje się z nowymi wymaganiami, napięciami oraz koniecznością redefinicji tożsamości i relacji z otoczeniem. Kryzys może mieć charakter destrukcyjny lub konstruktywny, w zależności od warunków środowiskowych i wsparcia wychowawczego (Jankowska, 2017). W sytuacji braku autorytetów, osłabienia więzi społecznych i relatywizmu moralnego, młody człowiek narażony jest na rozpad tożsamości, utratę poczucia sensu i zagubienie aksjologiczne (Cybał-Michalska, 2006). Janusz Mastalski (2007) wskazuje kilka współczesnych aspektów ludzkiej egzystencji, które zaburzają prawidłowy rozwój w wieku młodzieńczym

i zdolność do przezwyciężania kryzysu w sposób konstruktywny. Na ich podstawie Alina Rynio (2024) wyodrębnia pięć kluczowych obszarów, których destabilizacja w istotny sposób oddziałuje na kondycję rozwojową w wieku młodzieńczym.

Pierwszy to obszar rodzinny. Rodzina jest podstawowym i niezastępowalnym środowiskiem wychowawczym, mającym nieustannie wpływ na integralny rozwój człowieka ku pełni człowieczeństwa (Wilk, 2016; Kukołowicz i Nowak, 1997). Rynio stwierdza (2024, s. 301), że wiele rodzin współcześnie wykazuje cechy dysfunkcyjności – obecne są w nich przemoc (fizyczna, psychiczna lub emocjonalna), brak wsparcia, chłód emocjonalny czy zaburzone role rodzicielskie. Adolescent wychowujący się w takim środowisku nie otrzymuje niezbędnych zasobów do prawidłowego rozwoju – zamiast bezpieczeństwa doświadcza chaosu, co skutkuje trudnościami w budowaniu relacji, niskim poczuciem własnej wartości.

Drugim obszarem jest środowisko szkolne. Szkoła, która powinna pełnić funkcję nie tylko edukacyjną, lecz także wychowawczą, coraz częściej traci swój pierwotny ethos (Dudzikowa, 2004). Napięcia między nauczycielami a uczniami, brak efektywnego systemu oceniania oraz osłabienie relacji interpersonalnych w środowisku szkolnym skutkują poczuciem zagubienia i alienacji wśród uczniów (Rynio, 2024, s. 303).

Kolejnym, trzecim obszarem jest orientacja życiowa nastolatka. Współczesny adolescent często zmaga się z brakiem jasno sprecyzowanych celów życiowych i edukacyjnych. Wielość dostępnych ścieżek, szybkie tempo zmian społecznych i zawodowych, dewaluacja fundamentalnych wartości oraz brak moralnych autorytetów prowadzą do poczucia dezorientacji (Rynio, 2024, s. 304). Młodym ludziom brakuje wyraźnych punktów odniesienia – zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym. To zagubienie orientacji życiowej skutkuje biernością, trudnościami w planowaniu przyszłości oraz brakiem motywacji do rozwoju (Kancierz, 2015). W dobie relatywizmu kulturowego i informacyjnego coraz częściej mają oni trudność w rozróżnieniu wartości fundamentalnych i wtórnych (Mariański, 2023). Media, popkultura i internet promują często wzorce oparte na powierzchowności, konsumpcji i natychmiastowej gratyfikacji, co skutecznie wypiera takie wartości jak odpowiedzialność, służba, prawda czy szacunek. Fałszywe autorytety, budowane na popularności a nie na autentycznym dorobku lub postawie etycznej, deformują aksjologiczną mapę młodzieży, prowadząc do kryzysu moralnego i osłabienia kompetencji etycznych (Rynio, 2024, s. 304).

Następny, czwarty obszar, który może ulec destabilizacji, związany jest z duchowością nastolatka. Współczesna młodzież często wykazuje postawę

wybiórczą wobec religii – redukuje ją do praktyk zewnętrznych, nie podejmując głębszej refleksji duchowej. Taki model religijności, pozbawiony osobistego zaangażowania i kontaktu z tradycją duchową, nie odpowiada na istotne pytania egzystencjalne (Mariański, 2018). Brak wewnętrznego oparcia w wymiarze duchowym osłabia zdolność młodych do radzenia sobie z kryzysami, poczuciem straty czy odpowiedzialnością moralną (Rynio, 2024, s. 305).

Ostatnim, piątym obszarem jest zjawisko globalizacji nastolatka. Polega ono na kształtowaniu nowej jakości stylu życia współczesnych młodych ludzi, na który wpływa popkultura i konsumpcjonizm, a w mniejszym stopniu tradycyjne wartości narodowe bądź religijne (Rynio, 2024, s. 306). Globalny nastolatek, jak stwierdza Melosik (2010, s. 125), często funkcjonuje w świecie, w którym jego edukacja, zainteresowania i codzienne życie są zdominowane przez elementy kultury masowej, takie jak moda, muzyka czy media społecznościowe². Równocześnie globalizacja przynosi także nowe zagrożenia, określane mianem uzależnień technologicznych (Krzyżak-Szymańska, 2018). Nadmiar bodźców, wysokie tempo życia, wszechobecna presja sukcesu oraz dostęp do natychmiastowej gratyfikacji powodują wzrost zaburzeń psychicznych: depresji, lęków, uzależnień behawioralnych (od internetu, telefonu, zakupów), problemów z odżywianiem i emocjonalnych kompulsji (Grzegorzewska i in., 2020). Pojawia się zjawisko tzw. psychobójstwa, czyli systematycznego niszczenia zdrowia psychicznego młodzieży w wyniku nieprzystosowania do narzuconych wzorców i oczekiwań społecznych (Rynio, 2024 s. 305). Wskazane obszary oddziałują na kondycję rozwojową młodego człowieka. W rezultacie młodzi ludzie mogą doświadczać trudności w odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne: kim jestem? po co żyję? dokąd zmierzam? i napotykać trudności w przezwyciężaniu kryzysów wieku rozwojowego. Rodzi się pytanie, w jaki sposób rodzice, wychowawcy, nauczyciele, pedagodzy, psycholodzy i inni ludzie dobrej woli mogą wspierać młodzież w przezwyciężaniu kryzysów rozwojowych? Interesującą propozycją jest metoda wychowawcza ideału Ludwika Jeleńskiej (1930), która zastosowana w rodzinach, szkołach i innych środowiskach wychowawczych mogłaby pomóc młodzieży uczynić z kryzysu tożsamości, moment formacyjny, prowadzący do dojrzałości i odpowiedzialności.

² Przykładowo, globalny nastolatek zna język angielski (średni wynik egzaminu ósmoklasisty w 2025 r. z języka angielskiego jest wyższy niż z języka polskiego), ogląda kanały na Instagramie, YouTube (liczba followersów dla popularnych młodzieżowych influencerów wynosi ponad milion, zob. np. kanał Julii Żugaj).

*

Podsumowując należy stwierdzić, że metoda wychowawcza ideału zaproponowana przez Ludwikę Jeleńską, choć powstała w realiach pierwszej połowy XX wieku, zachowuje swoją aktualność także obecnie. Wiek młodzieńczy, zarówno w ujęciu psychologicznym, jak i pedagogicznym, jest czasem szczególnej intensyfikacji kryzysów związanych z budowaniem tożsamości, odkrywaniem sensu życia oraz konfrontacją z wartościami społecznymi i kulturowymi. Współczesna rzeczywistość – nacechowana szybkim tempem zmian, relatywizmem wartości, silnym wpływem mediów społecznościowych i popkultury – sprawia, że młody człowiek częściej niż w przeszłości doświadcza dezorientacji, poczucia zagubienia czy braku stabilnych punktów odniesienia. W takim kontekście klasyczna metoda wychowawcza ideału, odwołująca się do wewnętrznej pracy nad sobą i budowania poczucia własnej wartości, staje się narzędziem potrzebnym. Jeleńska wskazuje, że wychowanie nie może polegać wyłącznie na przekazywaniu norm i zewnętrznych wzorców, lecz powinno prowadzić do rozbudzenia w młodym człowieku pragnienia kształtowania ideału człowieka w sobie. Wymaga to od wychowawcy nie tyle narzucania schematów, ile towarzyszenia wychowankowi w procesie samowychowania, inspirowania własnym przykładem, okazywania mu szacunku i wiary w jego możliwości. W takim ujęciu wychowawca jawi się jako przyjaciel i przewodnik, który pomaga młodemu człowiekowi nie tyle kopiować cudze wzory, ile odkrywać i realizować własną, niepowtarzalną drogę ku dojrzałości.

Metoda ideału jest też istotna ze względu na jej wielowymiarowość. Łączy w sobie elementy rozwoju indywidualnego, społecznego, religijnego i patriotycznego, co sprawia, że odpowiada na potrzebę integralnego wychowania osoby. W czasach, gdy młodzież często doświadcza kryzysu sensu, osamotnienia i braku stabilnych fundamentów aksjologicznych, ukazanie jej spójnego ideału człowieka opartego na prawdzie, miłości i odpowiedzialności może pełnić funkcję ochronną i wspierającą.

Refleksja nad metodą wychowawczą Ludwika Jeleńskiego otwiera przestrzeń do dalszych badań naukowych. Zasadne wydaje się pytanie, w jaki sposób jej koncepcję można twórczo połączyć z nowoczesnymi strategiami wychowawczymi, takimi jak tutoring czy mentoring, a także jak sprawdza się ona w praktyce w różnych środowiskach – rodzinnych, szkolnych czy rówieśniczych. Wymaga to zarówno analiz teoretycznych, jak i badań empirycznych, które pozwoliłyby zweryfikować skuteczność metody ideału w kontekście współczesnych problemów

młodzieży, w tym kryzysów tożsamości, zaburzeń emocjonalnych czy uzależnień technologicznych.

Metoda wychowawcza ideału, mimo upływu lat, nadal inspiruje jako wartościowa propozycja dla badań pedagogicznych jak i praktyki wychowawczej. Jej aktualność polega na tym, że ukazuje wychowanie jako proces integralnego rozwoju, w którym wychowawca towarzyszy młodemu człowiekowi, wspierając go w odkrywaniu sensu życia, kształtowaniu systemu wartości oraz budowaniu tożsamości w duchu odpowiedzialności za siebie, innych i wspólnotę ku pełni człowieczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- BRZEZIŃSKA, A. (2005). Jak przebiega rozwój człowieka. W: A. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa* (s. 21–39). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- CYBAL-MICHALSKA, A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata: studium socjopedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- DUDZIKOWA, M. (2004). *Mit o szkole jako miejscu „wszechstronnego rozwoju” ucznia: eseje etnopedagogiczne* (Wyd. 2). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- ERIKSON, E. H. (2004). *Tożsamość a cykl życia* (M. Żywicki, tłum.). Poznań: Zysk i S-ka.
- GILLET, M. S. (2001). *Kształtowanie charakteru* (J. Suchodolska, tłum.). Lublin: Instytut Edukacji Narodowej.
- GRZEGORZEWSKA, I., CIERPIAŁKOWSKA, L., i BORKOWSKA, A. R. (2020). *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- HARWAS-NAPIERAŁA, B., i TREMPAŁA, J. (2004). Wstęp. W: B. Harwas-Napierała i J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. T. 2: Charakterystyka okresów życia człowieka* (s. 15–17). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- HAVIGHURST, R. J. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: David McKay.
- JANKOWSKA, M. (2017). Sposoby rozwiązywania kryzysów w teorii psychospołecznego rozwoju E. H. Eriksona w aspekcie rozwoju człowieka i zdrowia psychicznego oraz zaburzeń w rozwoju. *Fides et Ratio*, 32(4), 45–64.
- JELEŃSKA, L. (1915). *La construction du systeme philosophique d’apres saint Thomas D’Aaquine* [rozprawa doktorska]. Universite de Fribourg. Fribourg: Sussen imprimerie de l’oeuvre de Saint-Paul.
- JELEŃSKA, L. (1930). *Sztuka wychowania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- JELEŃSKA, L. (1939a). *Metodyka arytmetyki i geometrii w pierwszych latach nauczania*. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- JELEŃSKA, L. (1939b). *Przygotowanie do życia przez szkołę*. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- JELEŃSKA, L. (1939c). *Zadania kulturalne szkoły powszechnej*. Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha.
- JELEŃSKA, L. (1945). *Szkoła Kształcąca. Metodyka nauczania w szkole powszechnej dla użytku nauczycieli i zakładów kształcenia nauczycieli*. Poznań: Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha.

- JELEŃSKA, L. (1946). *Zwięzła psychologia ogólna dla wychowawców*. Poznań: Drukarnia Św. Wojciecha.
- KANCLERZ, B. (2015). Orientacje życiowe młodzieży – ich uwarunkowania i przemiany. *Studia Edukacyjne*, (36), 143–164.
- KOSTKIEWICZ, J. (2013). *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KRZYŻAK-SZYMAŃSKA, E. (2018). *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży. Teoria, profilaktyka, terapia – wybrane zagadnienia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KUKOŁOWICZ, T., i NOWAK, M. (red.) (1997). *Pedagogika ogólna: problemy aksjologiczne*. Lublin: RW KUL.
- LENDZION, A. (2007). Kryzys rozwoju psychospołecznego młodzieży. W: F. W. Wawro (red.), *Problemy współczesnej młodzieży w ujęciu nauk społecznych* (s. 155–117). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- MARIAŃSKI, J. (2018). Religijność młodzieży polskiej w procesie przemian: analizy socjologiczne. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica*, 2(10), 28–53.
- MARIAŃSKI, J. (2023). Wartości codzienne młodzieży szkolnej ze wsi, z małych i wielkich miast. W: M. Zemło (red.), *Małe miasta: blaski i cienie* (s. 141–178). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- MASTAŁSKI, J. (2007). *Samotność globalnego nastolatka*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej.
- MEŁOSIK, Z. (2010). *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- OBUCHOWSKA, I. (1996). *Drogi dorastania*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- PIETER, J. (1975). *Zarys metodologii pracy naukowej*. Warszawa: PWN.
- RYNIO, A. (1997). Jeleńska Ludwika. W: J. Duchniewski i in. (red.), *Encyklopedia katolicka* (T. 7, kol. 1160–1161). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- RYNIO, A. (2024). Młodzież w kontekście współczesnych kryzysów rodziny, szkoły i Kościoła. Perspektywa pedagogiczna. *Journal of Modern Science*, 55(1), 290–311. <https://doi.org/10.13166/jms/185532>
- SKUCZYŃSKI, P. (2018). Pojęcie kryzysu w filozofii i naukach społecznych a kryzysy prawne. *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*, 7(1), 250–275. <https://doi.org/10.14746/fped.2018.7.1.11>
- SMOŁKA, E. (red.). (2024). *Młodzież w procesie pracy nad sobą*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- SZEWCZUK, W. (red.). (1998). *Encyklopedia psychologii*. Warszawa: Fundacja „Innowacja”.
- TOMASZ Z AKWINU (2024). *Summa teologii, I, Q. 1–26*. Poznań: Wydawnictwo „W drodze”.
- WAGA, L. (2020). Dydaktyczne postulaty Ludwika Jeleńskiej (1885–1961) w świetle założeń współczesnej pedagogiki integralnej. *Roczniki Pedagogiczne*, 12(2), 51–62. <https://doi.org/10.18290/rped20122-5>
- WILK, J. (2016). *Pedagogika rodziny* (Wyd. 2). Lublin: Katedra Pedagogiki Rodziny Instytutu Pedagogiki KUL, Wydawnictwo Episteme.

METODA WYCHOWAWCZA IDEAŁU W UJĘCIU LUDWIKI JELEŃSKIEJ
SZANSĄ NA PRZEWYCIĘŻENIE KRYZYSÓW WIEKU MŁODZIEŃCZEGO

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest wykazanie, że metoda wychowawcza ideału w ujęciu Ludwika Jeleńskiej (1885–1961) może być inspiracją dla współczesnych wychowawców w procesie wspierania młodzieży w konstruktywnym przezwyciężaniu kryzysów wieku młodzieńczego. Rozważania wpisują się w badania pedagogiczne, w których zastosowana jest metoda analizy i krytyki źródeł. Najpierw zaprezentowano osobę i dorobek L. Jeleńskiej. Następnie dokonano charakterystyki metody wychowawczej ideału Ludwika Jeleńskiej. W kolejnej części dokonano charakterystyki rozwojowej wieku młodzieńczego. W dalszej części omówiono współczesne obszary ludzkiej egzystencji, które utrudniają pokonanie kryzysu wieku młodzieńczego. Przeprowadzone analizy uprawniają do stwierdzenia, że klasyczna metoda wychowawcza ideału, zaproponowana przez Jeleńską, może być skuteczna w przezwyciężaniu kryzysów wieku młodzieńczego.

Słowa kluczowe: Ludwika Jeleńska; kryzysy wieku młodzieńczego; metoda wychowawcza ideału

THE IDEAL EDUCATIONAL METHOD ACCORDING TO LUDWIK JELEŃSKA
AS AN OPPORTUNITY TO OVERCOME THE CRISES OF ADOLESCENCE

SUMMARY

The main objective of this article is to demonstrate that Ludwika Jeleńska's (1885–1961) educational method of the ideal can inspire contemporary educators in the process of supporting young people in constructively overcoming the crises of adolescence. The considerations are part of pedagogical research in which the method of analysis and criticism of sources is used. First, the person and achievements of L. Jeleńska are presented. Next, Ludwika Jeleńska's ideal educational method is characterised. The next part characterises the development of adolescence. The following part discusses contemporary areas of human existence that make it difficult to overcome the crisis of adolescence. The analyses carried out allow us to conclude that the classical educational method of the ideal, proposed by Jeleńska, can be effective in overcoming the crises of adolescence.

Keywords: Ludwika Jeleńska; adolescent crises; ideal educational method